

De Conventie betreffende chemische wapens

Het Verdrag betreffende een wereldwijd verbod op chemische wapens werd na ruim twintig jaar onderhandelen op 13 januari 1993 in Parijs voor ondertekening opgesteld. Van die gelegenheid maakten op dat moment 130 staten gebruik. Sindsdien is het aantal verdragsstaten gestegen tot 157. Deze eensgezindheid lijkt zonder weerga het uitgebalanceerde karakter van de Conventietekst te onderstrepen.

Het betreft hier het eerste multilateraal uitonderhandelde verdrag, dat voorziet in het uitbannen van een gehele categorie massavernietigingswapens onder een strikte en universeel toegepaste internationale controle. Tot nu toe deponeerden slechts acht van de genoemde staten hun instrumenten van ratificatie bij de secretaris-generaal van de Verenigde Naties, die als depositaris van de Conventie optreedt. Het Verdrag zal 180 dagen na het deponeren van het 65ste instrument* van ratificatie in werking treden, maar niet eerder dan twee jaar nadat het voor ondertekening werd opgesteld.

Dat zal dus op z'n vroegst in januari 1995 het geval zijn. Deze periode wordt benut om de *Organisation for the prohibition of chemical weapons* (OPCW), die in Den Haag zal worden gevestigd, op poten te zetten. De *Chemical Weapons Convention* (CWC) houdt een verbod in op de ontwikkeling, productie, verwerving, opslag en overdracht en op het bezit en gebruik van chemische wapens; het regelt tevens de vernietiging van productiefaciliteiten en bestaande voorraden. Als gevolg van het grote aantal civiel chemische fabrieken en militaire installaties in de wereld en het relatieve gemak waarmee chemische strijdmiddelen kunnen worden geproduceerd, zijn de verificatievoorzieningen van de CWC nogal verstrekkend. De controle op de naleving van het Verdrag zal worden uitgevoerd door middel van een combinatie van kennisgevingen, routine-inspecties van opgegeven faciliteiten en uitdagingsinspecties.

* document, akte.

Wat is een chemisch wapen?

Onder een chemisch wapen verstaat het Verdrag munities en andere verspreidingssystemen die speciaal zijn ontworpen om de dood, tijdelijke uitschakeling of blijvende schade van mens of dier te veroorzaken d.m.v. de inwerking van chemicaliën op levensprocessen. Een explosief als bv. trinitrotolueen (TNT) valt buiten de definitie: de schade wordt bij gebruik veroorzaakt door de brisante werking. De giftige chemicaliën en de producten waaruit ze worden gemaakt vallen eveneens onder de definitie van een chemisch wapen, tenzij ze zijn bedoeld voor activiteiten die niet door het Verdrag worden verboden. Ook apparatuur die wordt gebruikt in samenhang met de munities, zoals afvuursystemen, wordt als chemisch wapen aangemerkt. De giftigheid voor planten wordt niet door het Verdrag gedekt, maar in de inleiding van de verdrags tekst wordt het, volgens de principes van het internationale recht, bestaande verbod op het gebruik van onkruidbestrijdingsmiddelen als methode voor oorlogvoering onderschreven.

Verdragsverplichtingen

Verdragsstaten verplichten zich volgens artikel I van de verdragstekst onder geen voorwaarde ooit:

- chemische wapens te ontwikkelen, produceren, verwerven, op te slaan, bezitten of over te dragen;
- chemische wapens te gebruiken;
- voorbereidingen te treffen voor een militair gebruik van chemische wapens;
- hulp te verlenen bij, of aan te moedigen tot, activiteiten die verboden zijn bij het verdrag.

Daarnaast verplichten de verdragsstaten zich:

- kennis te geven van de chemische wapens die zij bezitten, inspecties ter controle van de opgegeven

informatie toe te laten en deze wapens binnen tien jaar te vernietigen;

– in andere verdragsstaten achtergelaten chemische wapens op te ruimen en de daaraan verbonden kosten te dragen;

– toe te zien op de kennisgeving door chemische bedrijven van door deze bedrijven geproduceerde of verwerkte chemicaliën die kunnen worden aangewend voor de vervaardiging van chemische wapens, en inspecties van de aangemelde chemische bedrijven toe te laten;

– bij een daartoe strekkend verzoek, aan een andere verdragsstaat bijstand te verlenen in de vorm van beschermingsmiddelen en adviezen in het gebruik ervan.

Opgave van chemische wapens en productiefaciliteiten

Artikel III van de verdragstekst bevat de kennisgevingsverplichtingen van de verdragsstaten t.a.v. chemische wapens, alsmede oude en achtergelaten chemische wapens. Chemische wapens die vóór 1 januari 1985 in zee zijn gestort of zijn begraven vóór 1 januari 1977 vallen buiten het kennisgevingsregime. Ook productiefaciliteiten voor chemische wapens dienen te worden opgegeven. In de opgaven, die de OPCW niet later dan 30 dagen na het in werking treden van de Conventie voor de betreffende staat moeten bereiken, dienen locaties en aantallen nauwkeurig te worden aangegeven, evenals een plan voor vernietiging. Ten slotte moeten gegevens over de oproerbestedingsmiddelen die de betreffende staat in bezit heeft worden overgelegd. Nederland bezit geen chemische wapens en valt derhalve niet onder de verplichtingen t.a.v. kennisgeving en vernietiging van chemische wapens.

Vernietiging van chemische wapens en productiefaciliteiten

De artikelen IV en V van de verdragstekst regelen in samenhang met de afdelingen IV en V van de verificatiebijlage de vernietiging van chemische wapens, inrichtingen voor de productie van deze wapens, alsmede de verificatie van de vernietiging. De toepassing van de bepalingen moet resulteren in een wereld die tien jaar na de in werking treding van het Verdrag vrij is van chemische wapens.

Beide artikelen hebben vooralsnog m.n. betrekking op de Verenigde Staten en de Russische Federatie, de enige verdragsstaten die hebben toegegeven chemische wapens te bezitten. Bij wijze van uitzondering kan, om redenen van technologische, financiële, milieutechnische of andere aard, een verlenging van de voor vernietiging voorziene periode tot een maximum van vijftien jaar worden toegestaan. Ook bestaat in uitzonderingsgevallen de mogelijkheid voormalige productie-inrichtingen voor chemische wapens te gebruiken voor onder de Conventie toegestane activiteiten. Deze uitzonderingsbepalingen werden op aandringen van de Russische Federatie in de verdragstekst opgenomen.

Toegestane activiteiten

Op grond van artikel II van het Verdrag zijn de volgende activiteiten met betrekking tot giftige chemicaliën en hun voorlopers toegestaan:

- onderzoeksdoeleinden, dan wel industriële, agrarische, medische, farmaceutische of andere vreedzame doeleinden;
- beschermingsdoeleinden, zijnde doeleinden die rechtstreeks samenhangen met de bescherming tegen giftige chemicaliën en chemische wapens;
- militaire doeleinden die niet zijn gericht op het gebruik van de giftige eigenschappen van chemicaliën als vorm van oorlogvoering;
- handhaving van de openbare orde, inbegrepen de bestrijding van binnenlands oproer.

Artikel VI van de verdragstekst in samenhang met de afdelingen VI-IX van de verificatiebijlage omschrijft een uitgebreid regime voor de controle van de chemische industrie en onderzoeksinstituten d.m.v. kennisgevingen en inspecties op routinebasis. Uitgebreide kennisgevingsverplichtingen, zonder onderscheid naar de soort chemicaliën, zouden een onnodig hoge last voor de chemische industrie betekenen. Gekozen is voor een systeem waarbij chemicaliën in vier categorieën of lijsten zijn ingedeeld; naarmate een categorie chemicaliën meer gevaar oplevert om voor chemische oorlogvoering te worden gebruikt, wordt zij aan een strengere controle onderworpen. De last voor de chemische industrie werd tevens verlicht door het aanbrengen van kwantitatieve aanmeldingsdrempels, waardoor niet-relevante productie-installaties buiten de kennisgevingsverplichtingen en het controle-

regime kunnen blijven. Lijst-1-chemicaliën houden door hun grote giftigheid een groot risico in voor de doeleinden van het Verdrag, maar vinden nauwelijks civiele toepassing. Op deze lijst komen o.m. voor alle bekende zenuwgassen, diverse mosterdgassen en enkele sleutelvoorlopers voor de productie van deze chemische strijdmiddelen. Lijst-2-chemicaliën houden een significant risico in voor de doeleinden van het Verdrag; sommige op deze lijst voorkomende chemicaliën hebben een beperkte commerciële toepassing. Een aantal lijst-2-chemicaliën is sleutelvoorloper van op lijst-1 voorkomende giftige chemicaliën. Lijst-3-chemicaliën houden een zeker risico in voor de doeleinden van het Verdrag. Een deel van de op lijst-3 voorkomende chemicaliën, zoals fosgeen en blauwzuur, worden op grote schaal in de chemische industrie gebruikt. De lijsten zijn niet bedoeld als een definitie van giftige chemicaliën of chemische wapens en kunnen, wanneer de verdragsstaten daartoe besluiten, worden gewijzigd. Het is bv. mogelijk dat in de toekomst een nieuw giftig chemicalie, als resultaat van toegestaan chemisch onderzoek, zal worden gevonden dat zal worden aangewend voor in-gevolge het Verdrag verboden activiteiten. De vierde categorie van chemicaliën waarvoor een kennisgevingsverplichting geldt wordt gevormd door niet op de bovengenoemde lijsten voorkomende organische chemicaliën, indien daarvan meer dan 200.000 kg wordt geproduceerd. Voor fosfor-, fluor- of zwavelbevattende chemicaliën is deze hoeveelheid op minimaal 30.000 kg gesteld. Explosieven en koolwaterstoffen zijn van kennisgeving vrijwaard.

De totale hoeveelheid van lijst-1-chemicaliën, die een verdragsstaat op enig moment voor onderzoek, medische, farmaceutische of beschermende doeleinden in bezit mag hebben, bedraagt maximaal 1000 kg. Eventuele productie dient in een *single small-scale facility* plaats te vinden. De reactievaten in deze faciliteiten mogen niet zijn ontworpen voor continu gebruik, terwijl de afmetingen niet boven bepaalde grenzen mogen uitkomen.

Nationale uitvoeringsmaatregelen

Artikel VII van de verdragstekst schrijft de verdragsstaten voor dat zij aan de uit het Verdrag voortvloeiende verplichtingen, conform hun natio-

nale rechtssystemen, uitvoering moeten geven. Zij dienen tevens een *nationale autoriteit* aan te wijzen als punt voor het contact met de Organisatie en andere verdragsstaten. Voor Nederland zal de minister van economische zaken worden aangewezen als *nationale autoriteit*. De minister zal verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van het merendeel van de verplichtingen die voor Nederland uit de verdragstekst voortvloeien. Hier worden de kennisgevingsverplichtingen bedoeld ten aanzien van niet verboden activiteiten in relatie tot lijst-2-stoffen, lijst-3-stoffen en andere niet op de lijsten voorkomende organische chemicaliën. Deze verplichtingen zullen consequenties hebben voor onder meer de Nederlandse chemische industrie en handel. Een belangrijk deel van de verdragsbepalingen richt zich op de vernietiging van chemische wapens en inrichtingen voor de vervaardiging van deze wapens.

De bepalingen hebben voor Nederland echter geen consequenties, omdat het niet over dergelijke wapens of inrichtingen beschikt.

Technische samenwerking en assistentie

De Conventie regelt in artikel X de bijstand aan verdragsstaten die met chemische wapens worden aangevallen of daarmee worden bedreigd. Een bepaling daarover werd opgenomen om het Verdrag aantrekkelijk te maken voor die staten in de wereld die een verhoogd risico lopen, met name de ontwikkelingslanden. Mocht dit streven naar een alle staten omvattende werking van het Verdrag succes hebben, dan kan deze bepaling op de duur zijn praktische betekenis verliezen: een aanval met chemische wapens is dan wel zeer onwaarschijnlijk geworden. In afwachting van deze ideale eindtoestand lijkt de bijstandsbepaling wel degelijk op haar plaats. De bijstand kan bestaan uit het beschikbaar stellen van uitrusting zoals detectie- en alarmeringsmiddelen, beschermende uitrusting, ontsmettingsapparatuur en ontsmettingsmiddelen, medische tegengiften en behandelingsmethoden, en van adviezen op het gebied van deze beschermingsmaatregelen. Om dit te kunnen verwezenlijken verplichten de Verdragsstaten zich financieel bij te dragen aan een te vormen fonds of in voorkomende gevallen bijstand te verlenen. Gezien de expertise t.a.v. beschermende maatregelen bij de krijgsmacht en TNO, ligt naar mijn mening voor

Nederland de tweede mogelijkheid meer voor de hand.

In de verdragstekst werd tevens een bepaling opgenomen dat het technisch secretariaat, op verzoek van een verdragsstaat en zonder dat er sprake is van een aanval met chemische wapens of een dreiging daarmee, expertise en bijstand ter beschikking zal stellen bij het opzetten van nationale programma's, gericht op de ontwikkeling en verbetering van de bescherming tegen chemische wapens.

Inwerkingtreding van het Verdrag

De geldigheid van de *Chemische Wapen Conventie* is van onbepaalde duur. Ze zal 180 dagen na het deponeren van het 65ste ratificatie-instrument in werking treden, maar in geen geval eerder dan twee jaar na de openstelling voor ondertekening op 13 januari 1993. De periode van twee jaar wordt gebruikt om sommige verdragsbepalingen nader uit te werken en de organisatie en de inrichting van de OPCW op te zetten. Deze taken werden toevertrouwd aan de *Preparatory Commission*, meestal kortweg PrepCom genoemd, die bij de openstelling voor ondertekening werd ingesteld en na sluiting van de eerste bijeenkomst van de Conferentie van verdragsstaten zal worden opgeheven.

Landen die het Verdrag op het moment van inwerkingtreding nog niet hebben geratificeerd kunnen uiteraard ook later aanhaken. Mede in verband met de positie van gastland van de OPCW, zal Nederland ernaar moeten streven het Verdrag vóór januari 1995 te ratificeren.

Verdragsorganisatie

De OPCW zal haar werkzaamheden aanvangen zodra het Verdrag in werking is getreden. De OPCW, die in Den Haag zal worden gevestigd, kent drie organen. De Conferentie van verdragsstaten, waarin van elke verdragsstaat één vertegenwoordiger zitting heeft, is het belangrijkste besluitvormende lichaam. Het zal in principe een maal per jaar bijeenkomen. De samenstelling van de Uitvoerende Raad, waarin 41 verdragsstaten op roulerende basis zijn vertegenwoordigd, is gebaseerd op een indeling in vijf regionale groepen, zoals die bestaat in de Verenigde Naties, t.w.: de Afrikaanse, Aziatische, Latijnsamerikaanse, Oosteuropese en Westelijke groepen. De Raad is belast met het dagelijks

bestuur en onder meer bevoegd tot het aangaan van verdragsrelaties met staten en ander internationale organisaties. Het door de directeur-generaal geleide technisch secretariaat tenslotte, is belast met de uitvoering van de in het Verdrag voorziene verificatiemaatregelen en met technische, administratieve en beleidsvoorbereidende werkzaamheden t.b.v. de Conferentie van verdragsstaten en de Uitvoerende Raad. De verificatieactiviteiten zullen binnen het technisch secretariaat worden gecoördineerd vanuit het inspectoraat.

Uitvoering van inspecties

De controle op de naleving van het Verdrag zal worden uitgevoerd door middel van kennisgevingen, routine-inspecties van opgegeven faciliteiten en uitdagingsinspecties van al dan niet van tevoren opgegeven faciliteiten of locaties. Volgens artikel IX van de verdragstekst heeft iedere verdragsstaat het recht een uitdagingsinspectie te vragen van een faciliteit van een andere verdragsstaat, indien er gerede twijfels bestaan over de naleving van de bepalingen van het Verdrag ter plaatse. De aanvraag moet zowel bij de Uitvoerende Raad als bij de directeur-generaal worden ingediend. Indien de Raad van mening is dat er sprake is van misbruik, kan het de inspectie tegenhouden. De ingewikkelde procedure geeft de te inspecteren staat tot vijf dagen de tijd voordat het team toegang krijgt tot de betrokken inrichting. Hiermee verliezen uitdagingsinspecties onder het Verdrag enigszins aan indringendheid: vijf dagen bieden een staat enige tijd om zich voor te bereiden op de inspectie. Eenmaal ter plaatse kan het inspectieteam gebruik maken van *managed access*-technieken om gevoelige onderdelen van het inspectiedoel te beschermen. Uitdagingsinspecties mogen in het algemeen niet langer dan 84 uur duren.

Uit de artikelen IV-VI en IX-X kunnen ten minste elf afzonderlijke inspectiedoelen worden afgeleid die door samenvoeging leiden tot het volgende overzicht:

- inspecties van opgeslagen chemische wapens;
- inspecties van de vernietiging van chemische wapens;
- inspecties van productiefaciliteiten van chemische wapens;
- inspecties van industriële faciliteiten;

- inspecties van oude en/of verlaten chemische wapens;
- onderzoeken verband houdend met het vermeend gebruik van chemische wapens.

Een inspectieteam wordt samengesteld uit inspecteurs en inspectie-assistenten, die door de directeur-generaal van het technisch secretariaat uit een met de verdragsstaten overeengekomen lijst worden geselecteerd. Bij de keuze van de inspecteurs speelt de beroepservaring (chemische technologie, geneeskunde, infrastructuur, wapentechnologie enz.), die voor de beoogde inspectie van belang is een belangrijke rol. Dat geldt uiteraard ook voor de inspectie-assistenten, die de noodzakelijke ondersteuning op het gebied van beveiliging, administratie en vertaling zullen verlenen.

Het team zal voor de uitvoering van de inspectie uitsluitend gebruik maken van uitrusting die door de Conferentie van verdragsstaten is goedgekeurd en bij de OPCW in beheer is. Hierbij valt onder meer te denken aan middelen die te maken hebben met de persoonlijke veiligheid van de leden van het team, communicatiemiddelen, en apparatuur voor het nemen, hanteren en de analyse van monsters.

Gevolgen van het Verdrag voor de krijgsmacht

De inwerkingtreding van het Verdrag zal nauwelijks directe gevolgen hebben voor de Nederlandse krijgsmacht. Gezien de afwezigheid van chemische wapens in Nederland zullen de kennisgevingsverplichtingen beperkt blijven tot een opgave van de soorten oproerbestedingsmiddelen die in gebruik zijn. Daarnaast dient het internationale inspectieteam bij een eventuele (uitdagings)inspectie van een defensie terrein in Nederland te worden begeleid. Zouden als gevolg van de inwerkingtreding van het Verdrag op lange termijn alle chemische wapens overal ter wereld zijn vernietigd, en zou een wereldwijde verificatie van de chemische industrie voldoende garantie bieden tegen een wederopleving van het gevaar van chemische oorlogvoering, dan zou een aanval met chemische wapens inderdaad zeer onwaarschijnlijk worden. In afwachting van die ideale toestand lijkt een adequate bescherming van de Nederlandse militair voorlopig op haar plaats. Dat klemmt te meer omdat met het toenemen van de kans op *out of area*-optreden ook de kans op een blootstelling aan chemische wapens wordt vergroot.

